Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 2 (2024) · “Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaning dolzarb muammolari, yechimlari va istiqbollari” mavzusidagi ilmiy-amaliy...

qaratilgan. Foydalilik haqidagi tushunchamizni rivojlantirish orqali ushbu tadqiqot siyosatchilar, iqtisodchilar va doimiy o‘zgaruvchan bozor manzarasida o‘z strategiyalarini optimallashtirishga intilayotgan korxonalar uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘ladi.

Tayanch iboralar:

Naflilik – jamiyat yoki biror bir shaxsni ehtiyojlarini qondira olish qobiliyatidir.

Yalpi naflilik(Total utility) – ma’lum bir vaqtda, ma’lum bir tovar yoki xizmatni iste’mol qilish natijasida olinadigan yalpi qondirish.

Naflilik funksiyasi – iste’molchining individual istagini aniqlab beruvchi iste’mol xajmi va yalpi naflilik o‘rtasidagi son jihatdan bog‘liqlikni ko‘rsatadi.

So‘nggi qo‘shilgan naflilik – muayyan ne’matning navbatdagi birligini iste’mol qilishdan olingan qo‘shimcha naflilikdir.

Chekli naflilik(Mariginal utility) – bir birlik qo‘shimcha iste’mol natijasida olinadigan qo‘shimcha naflilikdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Pindayk Robert. Mikroiqtisod: Inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan/ Pindayk Robert, Rubinfeld Daniel. – T.; 2002.
2. E.Egamberdiev. Mikroiqtisodiyot. O’quv qo’llanma. T.: 2005 y.
3. Vikipediya.uz
4. www. http://el.tfi.uz/pdf/mddj22.uzk.pdf - Toshkent moliya instituti elektron kutubxonasi.

TABIIY ISHSIZLIK NAZARYASI

Qurbonov Jasurbek Pozilovich
i.f.f.d., dotsent,
Mahmudov Paxlavon Farxodbek o’g’li
TDIU, Andijon fakulteti, “Bank ishi va auditi” ta’lim yo‘nalishi 71/22 guruhi talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda tabiy ishsizlik nima ,tabiiy ishsizlik iqtisodiyotga qanday ta’sir qilishi mumkin. Tabiiy ishsizlikni salbiy va ijobiy tomonlari, ishsizlikning darajalari haqida va uning qanday ahamyat kasb etishi borasida so’z yuritilgan.

Аннотация: В диссертации рассматривается, что такое естественная безработица и как естественная безработица может повлиять на экономику. Обсуждаются отрицательные и положительные стороны естественной безработицы, уровень безработицы и ее значение.

Abstract: In this thesis, what is natural unemployment, how can natural unemployment affect the economy. The negative and positive aspects of natural unemployment, the levels of unemployment and its importance have been discussed.

Published: 28.03.2024

Cite this article: Qurbonov Jasurbek Pozilovich, Mahmudov Paxlavon Farxodbek o’g’li (2024). Tabiiy ishsizlik nazaryasi. Emro Science and Education, 1(2). https://journal.emro.uz/public/maqola/192

© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

Kalit so’zlar : ishsizlik, aholi, iqtisodiy tebranish, tabiiy ishsizlik, aholi daromadi, mehnat bozori, ishsizlik darajasi, mehnat faolyati, xizmatlar, aholini o’sishi ishchi kuchi, mavsumiy ishsizlik, ish o’rinlari.

Tabiiy ishsizlik darajasi pul yoki boshqaruv siyosati bilan almashtirilishi mumkin emas, biroq bozorning ta'minot tomonida o'zgarishlar tabiiy ishsizlikka ta'sir qilishi mumkin. Buning sababi, pul siyosati boshqaruv siyosati bozorda investitsion his-tuyg'ularni tez-tez o'zgartiradi va bu haqiqiy stavka tabiiy nisbatlardan chetga chiqadi. Tabiiy ishsizlik darajasi tabiiy hisoblanadi, chunki ishsizlik iqtisodiyotning neytral, juda yaxshi emas va juda yomon bo'lsa, global savdo kabi tashqi ta'sirga ega bo'lmagan yoki valyutalar qiymatiga tushib qolgan davlatdir. Tushunishicha, ishsizlikning tabiiy darajasi to'liq ish joyiga to'g'ri keladigan narsa bo'lib, bu, albatta, "to'liq ish bilan bandlik" ishni istagan har bir ish bilan bandligini anglatmaydi. Ishsizlikning tabiiy darajasi, faqat ishsizlik darajasiga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlash uchun foydalaniladigan vositadir, bu esa, mamlakatdagi mavjud iqtisodiy muhitni hisobga olgan holda, kutilganidan ko'ra yaxshiroq yoki yomonroq ishlarni amalga oshiradigan vosita ekanligini tushunish muhimdir. Boshqacha qilib aytganda, ishsizlikning tabiiy darajasi - bu iqtisodiyotning hech qanday bambuklikda yoki turg'unlikda bo'lmaganda, mavjud iqtisodiyotda ishqalanish va tizimli ishsizlik omillarining yig'indisi bo'lgan ishsizlik darajasi.

Shuning uchun ishsizlikning tabiiy nisbati nolinchi davriy ishsizlik darajasiga to'g'ri keladi. Shunga qaramasdan, bu ishsizlikning tabiiy nisbati ishqalanish va struktur ishsizlikning mavjud bo'lishi sababli nolga teng degani emas.

Ishsizlik — bir qism iqtisodiy faol aholining o‘ziga loyiq ish topa olmasdan qolishi va mehnat zaxirasiga aylanishi. O‘zbekistonda Ishsizlik tushunchasi rasman 1992-yil "Aholini ish bilan ta’minlash to‘g‘risida"gi qonunining qabul qilinishi bilan me’yoriy kuchga ega bo‘ldi (1998-yil 1 mayda ushbu qonunning yangi tahriri qabul qilindi).

Ishsizlik inson manfaatlariga to‘g‘ridan to‘g‘ri ta’sir qiladigan yirik ijtimoiy-iqtisodiy muammolardan biri hisoblanadi. Ish joyini yo‘qotish ko‘p kishilar uchun oilaviy turmush darajasining pasayishini, shaxsiy hayotining notinchligini keltirib chiqaradi, kishiga jiddiy ruhiy ta’sir ko‘rsatadi.

Amaldagi iqtisodiy hayotda Ishsizlik ish kuchi taklifining unga bo‘lgan talabdan oshib ketishi tarzida namoyon bo‘ladi. Ishsizlik sababi turlicha: texnika rivojlanish bilan mehnat unumdorligi ortadi, ishchi kuchi kam mehnat talab bo‘lib qoladi. Iqtisodiyotda jami talab va taklif muvozanati buziladi, tovarlarga bozor talabining qisqarishi ish kuchiga talabni ham qisqartirib yuboradi, natijada ish kuchining bir qismi ortiqcha bo‘lib qoladi; iqtisodiyot rivojlanishi bilann malakali ish kuchiga talab oshib, malakasizlar kerak bo‘lmay qoladi; aholi ishchilarga nisbatan tez o‘sgan kezlarda, uning bir qismi ortiqcha bulib, ishsiz qoladi.

Ishsizlik sababi har xil bo‘lganidek uning shakllari ham turlicha. Ishsizlikning asosiy shakllari: friksion Ishsizlik —turli sabablarga ko‘ra (yangi yashash joyiga o‘tish, kasbni o‘zgartirish, bola boqish, yangi ish tanlash) vaqt-vaqti bilan ishsiz

qolish. Bu ixtiyoriy ishsizlik hisoblanadi. Tarkibiy Ishsizlik — ishlab chiqarish tuzilmasi o‘zgartirilgan sharoitda eski tarmoqlarda ishlab kelgan kishilarning yangi tarmoqlarga kerak kasbni hali o‘zlashtirmagan kezlarida yuz beradi. Siklli Ishsizlik — iqtisodiy tangliklar bilan bog‘liq bo‘lib, ishlab chiqarishning pasayib ketishi natijasida yuzaga keladigan Ishsizlik Bu majburan ishsiz qolishdir. Mavsumiy Ishsizlik — mavsumiy ishda band bo‘lganlarning mavsum tugagach, ishsiz qolishi. Yashirin Ishsizlik — rasman ish bilan band bo‘lganlarning faqat qisman ishlashi. Unga qisqartirilgan ish kuni yoki ish haftasiga o‘tganlar, ish yo‘qligidan haqberilmaydigan ta’tilga chiqqanlar kiradi.

Ishsizlar ishlayotganlar bilan bir qatorda mamlakat ish kuchini tashkil qiladi. Iqtisodiyotda Ishsizlik muammosini o‘rganishdan asosiy maqsad aholining ish bilan bandligini yaxshilash orqali mamlakat (korxonalar) i.ch. ni kengaytirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashga aloqador tadbirlar ishlab chiqishdan iboratdir.

Ishsizlar safiga, odatda, nafaqat turli sabablarga ko‘ra ishdan bo‘shatilganlar, balki o‘z ixtiyoriga ko‘ra ishdan ketganlar va yangi ish topishga harakat qilayotgan shaxslar ham kiritilishini qayd etish lozim. Ishsizliktarki-bi uning sabablariga kura ish kuchining 4 asosiy toifasini o‘z ichiga oladi: ishdan bo‘shatilishi natijasida ish joyini yo‘qotganlar; ishdan ixtiyoriy ravishda bo‘shaganlar; tanaffusdan so‘ng ish qidirayotganlar; birinchi bora ish qidirayotganlar. Bu toifalarning o‘zaro nisbatlari iqtisodiy rivojlanish bosqichlariga bog‘liq.

Mamlakat miqyosida 3—5% darajasidagi Ishsizlik iqtisodiyot uchun normal holat (Ishsizlik ning tabiiy chegarasi) hisoblanadi. Ishsizlik darajasini pasaytirish uchun aholi bandligini ta’minlash davlat dasturlari ishlab chiqiladi, korxonalar qurilib, yangi ish o‘rinlari tashkil etiladi, xodimlarni yangi kasblarga o‘qitish, qayta tayyorlash ishlari amalga oshiriladi, bandlikka yordam jamg‘armasi tashkil qilinadi.

Aniqlik uchun ishsizlik shakllari, turlari va ularning xususiyatlari jadvalda keltirilgan. Jamiyatning jismonan sog'lom, lekin hech qanday iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanmaydigan qismi ulushining ortishi turli xil salbiy oqibatlarga olib keladi. jamoat joylari. Shunga qaramay, diqqat bilan o'rganib chiqqach, ushbu hodisaning ijobiy va salbiy tomonlarini ko'rish mumkin.

Salbiy iqtisodiy omillar qatoriga quyidagilar kiradi:

- uchun davlat mablag'lari tomonidan qilingan xarajatlar ijtimoiy to'lovlar ro'yxatga olingan ishsizlar;
- ishsizlarning kam olinayotgan ish haqi fondi bo'yicha yo'qotishlar;
- yo'qotishlar soliq organlari qabul qilmaslikdan soliq yig'ish jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar bo'yicha byudjetga;
- fuqarolarning daromadlari darajasining pasayishi tovarlarni iste'mol qilish va ularni ishlab chiqarishning qisqarishiga olib keladi;
- o'quv jarayonida olingan bilimlarning qadrsizlanishi;
-aholi turmush darajasining umumiy pasayishi.

Ijobiy iqtisodiy omillarga quyidagilar kiradi:
- iqtisodiyot tuzilmasini keng ko‘lamli o‘zgartirish uchun turli malakali ishchi guruhlar zahirasini yaratish;
- ish joylarini qisqartirish xodimni korxona uchun zarur bo'lgan mutaxassis sifatida faolroq namoyon bo'lishga undaydi, uni bilim darajasini oshirishga va kasbiy o'sishga intilishga undaydi;
- mehnat faoliyatini majburiy tugatish davrida qayta tayyorlash, malaka oshirish yoki talab qilinadigan profilda o'qish uchun vaqt bo'shatiladi;
-mehnat samaradorligi va unumdorligining o'sishini rag'batlantirish.

Ishsizlikning asosiy iqtisodiy zarari ishlab chiqarilmagan mahsulotdir. Bu esa mamlakatda ishlab chiqarilgan moddiy ne’matlar va ko‘rsatilgan xizmatlar umumiy hajmining kamayishiga olib keladi. Ishsiz aholining o'sishi iste'mol talabining qisqarishiga olib keladi. Mehnat qonunlariga ko‘ra, ishsizlarga mehnat birjalari orqali ishsizlik nafaqasi to‘lanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Pindayk Robert. Mikroiqtisod: Inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan/ Pindayk Robert, Rubinfeld Daniel. – T.; 2002.
2. E.Egamberdiev. Mikroiqtisodiyot. O‘quv qo‘llanma. T.: 2005 y.
3.Vikipediya.uz
4. Экономическая теория: учебник / И.К. Станковская, И.А. Стрелец.- 5-е изд., перераб. и доп.–М.:Эксмо, 2010.- 480 стр.- (Полный курс MBA)
5. To‘xliev N., Xaqberdiev Q., Ermamatov Sh., Xolmatov N. Iqtisodiy bilim asoslari. Qo‘llanma. T. O‘zME. 2004, 96 b.
6. Abulqosimov H va boshqalar. Iqtisodiy bilim asoslari. O‘quv qo‘llanma. T.: Akademiya, 2010.-304

TAQSIMLANGAN MA`LUMOTLAR BAZASI

Yusupov M.T.
Toshkent moliya instituti Andijon fakulteti dotsenti
Tojiboev Abdumo’min
Andijon mashinasozlik instituti talabasi

MBni hisoblash tizimlarida qo`llanilishi natijasida ma`lumotlarni qayta ishlashning eski usullari o`rniga yangi usullar paydo bo`lishiga sabab bo`ldi. Yangi usulda har bir ilova uchun alohida ma`lumotlar to`plami aniqlanadi va qo`llab – quvvatlanadi. Eski usulda esa barcha ma`lumotlar markazlashgan holda aniqlangan va qo`llab quvvatlangan.

So`nggi paytlarda tarmoq orqali ma`lumot almashish texnologiyalari shiddat bilan rivojlanmoqda. Bular Internet tarmog`i, mobil va simsiz hisoblash vositalari